

НАКОПИЧЕННЯ ІНФЛЯЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ: ЙОГО ПЕРЕДУМОВИ ТА НАСЛІДКИ

Стаття присвячена проблемі накопичення інфляційного потенціалу. Особливої актуальності це питання набуває саме сьогодні, коли помірні темпи інфляції спостерігаються на фоні дії багатьох негативних явищ.

The article is devoted to the problem of inflation potential accumulation. This problem becomes especially important today, when inflation stays moderate in spite of presence of many negative factors.

Період ринкових трансформацій, у якому Україна перебуває вже майже чотирнадцять років, навіть за умов відносно стабільних, принаймні в останні роки, макроекономічних показників, не позбавляє інфляцію як явище загальносвітового рівня її основної властивості: вона залишається своєрідним індикатором рівноважного стану економіки. Але основною її характерною рисою є те, що вона не має національної приналежності, для неї не існує кордонів, її не пригнічує зміна політичного або економічного устрою, а головне, що вона стосується одночасно усіх разом та кожного окремо.

Проблеми цінової стабільності неодноразово піднімалися у наукових працях багатьох українських та зарубіжних вчених-економістів, зокрема О.Дзюблюка [1, С.32-37], М.Зверякова [2, С.9-13], С.Корабліна [3], І.Крючкової [4, С. 6-9], О.Чернявського [5, С.314-317], Л.Абалкіна [6, С.9-23], Л.Красавіної [7, С.32-52] та інших. Водночас, незважаючи на велику кількість фахових досліджень, проблема інфляції, особливо проблема накопичення інфляційного потенціалу, залишається актуальною та остаточно не з'ясованою.

Метою статті є дослідження та визначення окремих процесів в економічній сфері, які безпосередньо або опосередковано створюють умови щодо накопичення інфляційного потенціалу, а також відповідне визначення шляхів уникнення їх негативної дії у сучасний момент та у майбутньому.

Багатофакторність інфляції вимагає пильної уваги до будь-яких її відхилень від помірних темпів росту, оскільки за ними у багатьох випадках приховуються небезпечні соціально-економічні процеси у країні. Але не менш небезпечними можуть бути навіть її сталі показники, бо у кожний період часу не завжди відомо, що саме за ними криється: це може бути дійсно показником стабільного розвитку економіки та суспільства загалом; це може бути наслідком статистичної похибки або статистичної фальсифікації (не завжди умисної); але найнебезпечнішою була і залишається прихована інфляція, яка нещадно накопичує інфляційний потенціал і тільки очікує зручний момент, коли вона зможе проявитися зовні з усією своєю руйнівною силою.

У даному контексті привертає увагу певна цінова стабільність в Україні, тим більше у період політичних змін, відповідно до офіційних статистичних даних. Розглянемо деякі показники економічного і соціального стану України та грошові показники протягом 1996-2004 років (Таблиця 1).

У першу чергу привертає увагу суттєва розбіжність між індексом споживчих цін та індексом цін виробників промислової продукції: на кінець 2004 року відповідно 112,3 % та 124,1 %. У даному випадку статистична фальсифікація є менш імовірною,

ніж адміністративне придушення споживчих цін, що свідчить про накопичення інфляційного потенціалу за адміністративною ознакою.

Тим більше, що на кінець 2004 року порівняно з 2003 роком спостерігалось одночасне зростання грошових доходів, витрат та заощаджень населення на 29 % (або на 10,6 % протягом останніх шести місяців року), що мало призвести, особливо в кінці року (у зв'язку із святами та політичними змінами), до активізації споживчого попиту та відповідно до посилення рівня інфляції. А відповідно до існуючого тісного прямо пропорційного кореляційного зв'язку між зазначеними показниками

$$r(\text{ІСЦ, ГДНас})_{1996-2004} = 0,6750 \quad (p = 0,046) \text{ та}$$

$$r(\text{ІСЦ, ГВЗНас})_{1996-2004} = 0,7328 \quad (p = 0,025)$$

їх реальний тиск на індекс споживчих цін значно вищий, ніж той, що відповідає статистичним даним.

Таблиця 1

Основні показники економічного і соціального стану України та темпи зростання агрегатів грошової маси¹, 1996 - 2004 рр.

Показники	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
ІСЦ, % (до грудня попереднього року)	139,7	110,1	120,0	119,2	125,8	106,1	99,4	108,2	112,3
ЦВПП, % (до грудня попереднього року)	117,3	105,0	135,3	115,7	120,8	100,9	105,7	111,1	124,1
Темпи зростання ВВП у порівняних цінах, % (до відповідного періоду попереднього року)	90,0	97,0	98,1	99,8	105,9	109,2	105,2	109,4	112,0
Темпи зростання грошових доходів населення, % (до попереднього періоду)	152,1	124,2	108,6	113,8	140,5	125,9	117,1	115,8	122,5
Темпи зростання грошових витрат та заощаджень населення, % (до попереднього періоду)	157,2	123,0	111,4	111,5	140,8	122,7	117,1	115,8	122,5
Рівень безробіття (на останню дату), %	1,27	2,33	3,69	4,30	4,22	3,68	3,8	3,6	3,6
Темпи зростання M0, %	154	152	117	134	134	152	136	125	128
Темпи зростання M2, %	132	138	124	141	145	143	142	147	133

Привертає увагу також співвідношення індексу споживчих цін та індексу цін виробників промислової продукції. Споживчі ціни протягом другої половини року зросли лише на 7,9 % на фоні зростання відповідно цін виробників промислової продукції на 9,7 %.

Враховуючи те, що інфляція є багатофакторним явищем, сума тільки трьох розглянутих факторів мала бути меншою за показник зміни споживчих цін. Але вона не тільки не залишила місця для інших кількісних показників (про якісні показники мова взагалі вже не йде), вона ще й суттєво його перевищила.

Протягом 2004 року спостерігається суттєва розбіжність між споживчими цінами та цінами виробників промислової продукції, які стримувати адміністративно не тільки складно, а й у більшості випадків просто неможливо. З одного боку це може

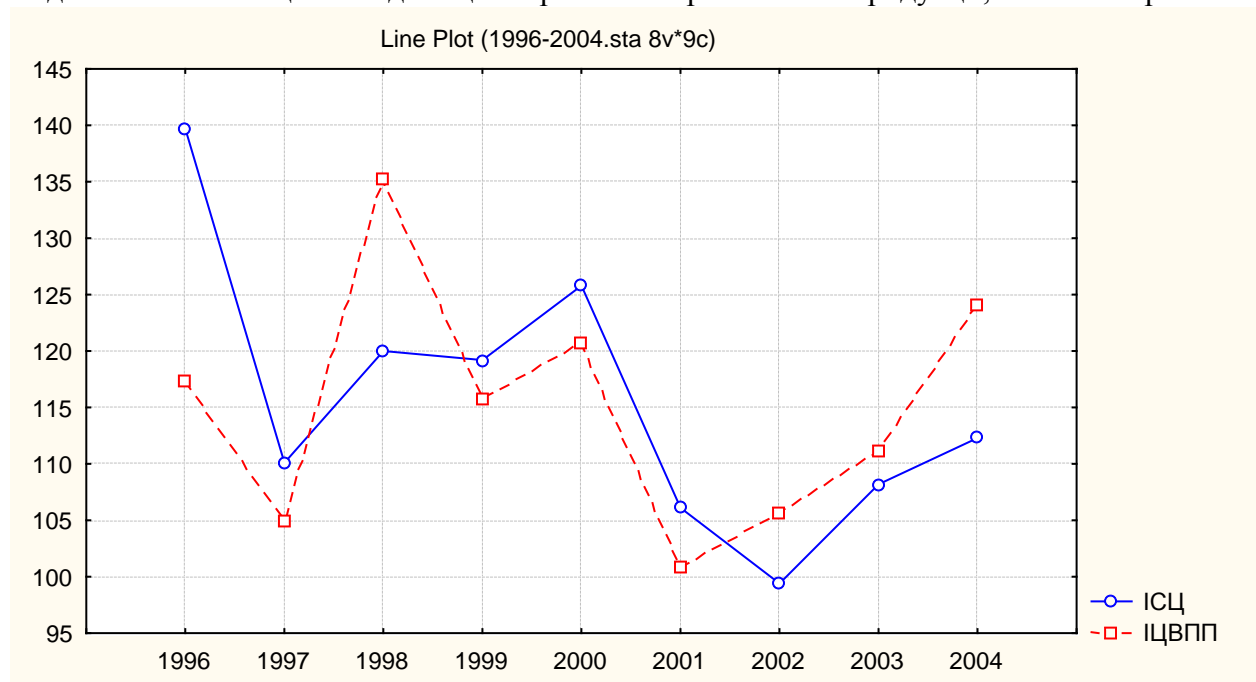
¹ За даними Державного комітету статистики України та Національного банку України.

привести до застою в економіці, а з іншого, що більш імовірно, - до підштовхування підприємців у тіньовий сектор. Іноді навіть не відомо, що є гіршим.

Звичайно, зазначені ціни мають відрізнятись, вони об'єктивно не можуть співпадати. Але якщо проаналізувати графік, то не можна не звернути уваги на те, що протягом відносно стабільних років споживчі ціни та ціни виробників промислової продукції змінювались синхронно: про це свідчать паралельні відрізки відповідно 2000 та 2001 роки. Певна тенденція прагнення до врівноваження спостерігалась у 1997 році, що свідчило про оздоровлення національної економіки після проведення грошової реформи. Більш наочно про зазначений стан речей свідчить наступний графік, побудований відповідно до запропонованих у таблиці 1 статистичних даних.

Графік 1

Індекс споживчих цін та індекс цін виробників промислової продукції, 1996-2004 роки

Де ІСЦ – індекс споживчих цін;

ІЦВПП – індекс цін виробників промислової продукції.

Кризовий 1998 рік (рік азіатської кризи та російського дефолту), а також 1999 рік – рік звільнення української економіки від наслідків попереднього року відповідно до графіку одразу були відзначені відповідною реакцією з боку виробників, що цілком зрозуміло.

Ще більш небезпечним є 2002 рік – рік перетину показників зазначених цін. І стає зовсім незрозумілим, яким чином ціни виробників промислової продукції протягом останніх трьох років можуть перевищувати споживчі ціни, тим більше, що це супроводжується одночасним зростанням реального сектора економіки.

Навіть кореляційний зв'язок між споживчими цінами та цінами виробників по меншій мірі є незрозумілим:

$$r(\text{ІСЦ}, \text{ІЦВПП})_{1996-2004} = 0,5219 \quad (p = 0,150).$$

Оскільки впливати на ціни виробників набагато складніше, напрошується висновок, що споживчі ціни перебувають під надлишковим адміністративним тиском, який рано чи пізно має себе проявити у всій своїй небезпечній красі.

Але в економіці кожна дія має не тільки чисельні передумови, а й ще у багатьох випадках більш чисельні наслідки.

За неправильно обчисленим індексом споживчих цін слідує неправильно обчислені темпи реального економічного зростання, а саме 112,0 %. І якщо навіть не звертати уваги на вплив зазначеного показника на зовнішні та внутрішні економічні і політичні процеси (а це не є коректним), то не звертати уваги на темпи зростання грошової маси в обігу, яка має бути безпосередньо прив'язана до темпів реального економічного зростання, просто не можливо.

Звичайно, економіка для її ефективного функціонування має бути забезпечена необхідною кількістю грошей. Але не треба бути монетаристом, щоб усвідомлювати небезпечність надлишкової кількості грошей в обігу, тим більше враховуючи уповільнену реакцію на них з боку споживчих цін (для України цей лаг становить три роки). Відповідно тільки до офіційних статистичних даних темпи зростання кількості готівкових грошей протягом 2004 року перевищили темпи зростання реальної економіки у 2,3 рази.

А якщо врахувати відносність обчисленого на кінець 2004 року індексу споживчих цін, то залишається тільки очікувати наслідки дії емісії зайвих грошових коштів.

Тоді виникає досить об'єктивне і зрозуміле запитання: яка кількість грошей є достатньою, але водночас не є надлишковою? Питання є складним, та воно потребує відповіді. Тим більше, що, яким би воно не було складним, внаслідок його кількісної природи, його все одно набагато легше вирішити, ніж будь-яке проблемне питання з числа якісних.

Водночас треба зауважити, що аналіз кількісних показників не дає нам права забувати про постійну дію численних якісних факторів, урегулювання яких є набагато складнішим, ніж кількісних. В першу чергу це стосується наявності тіньової економіки, нерозвиненості малого та середнього бізнесу, недосконалої податкової системи, залежності Національного банку від уряду, фіскального домінування держави, відсутності необхідного рівня конкуренції на внутрішньому ринку, нерозвиненості фондового ринку і, головне, наявності низького рівня довіри населення до банківської системи зокрема та до держави взагалі.

У нас залишився ще один нерозглянутий із запропонованих показників – рівень безробіття, який не зазнав значних змін протягом усіх чотирнадцяти років активних ринкових трансформацій. За останні чотири роки він взагалі практично не змінився. Але, скільки б разів не була багатьма економістами світу спростована встановлена Філіпсом обернено пропорційна залежність між рівнем інфляції та рівнем безробіття, європейська цінова стабільність сьому світу наочно продемонструвала, скільки вона коштує. Тільки для Німеччини утримування споживчих цін на рівні приблизно 2 % обходиться більше ніж у 10 % безробітних. Співвідношення ж вітчизняних показників індексу споживчих цін та рівня безробіття викликає суттєве запитання: що в Україні фальсифікується більше – рівень інфляції або кількість безробітних?

Отже, проаналізувавши питання, розглянуті у статті, можна дійти наступних висновків:

Незважаючи на загальну відносно стабільну економічну, соціальну і навіть можна сказати політичну ситуацію протягом останніх років в Україні спостерігаються процеси накопичення надмірного інфляційного потенціалу, особливо це стосується періоду 2002-2004 років. Адміністративний тиск на споживчі ціни та надлишковий ціновий контроль створюють небезпечну цінову ситуацію у майбутньому. Звичайно

певне адміністративне регулювання впродовж незначного у часі періоду в якості протидії негативному впливу є припустимим, а іноді навіть бажаним. Це довели 1998 рік (рік азіатської кризи) і відповідно 1999 рік (рік ліквідації наслідків зовнішнього негативного впливу попереднього року), а також кінець 2004 року, коли політичне напруження мало можливість у разі відсутності протидії йому повністю зруйнувати досягнуту цінову стабільність. Але це не означає, що адміністративний тиск може застосовуватись протягом довгострокового періоду. Його негативний вплив у таких випадках буде значно перевищувати його позитивну дію протягом нетривалого періоду. Спочатку підприємства почнуть збільшувати і без того велику армію тіньового сектора, а з часом інфляційний потенціал все одно знайде для себе вихід, але вже у кризових розмірах.

Не менш небезпечним є також накопичення інфляційного потенціалу за монетарною ознакою, особливо враховуючи об'єктивне трирічне відставання споживчих цін від моменту емісії надлишкових грошових коштів. Внаслідок невідповідності товарної та грошової маси такі кошти поступово руйнують досягнуту певну економічну стабільність. З одного боку вони активізують попит, який не здатна задовольнити існуюча пропозиція. З іншого боку – підвищений попит на іноземну валюту спустошує валютні запаси країни, як це відбувалося в кінці 2004 року, і робить її вразливою до дії будь-яких негативних внутрішніх та зовнішніх подій.

Що ж стосується цілої низки якісних факторів, то їх вирішення вони потребує багато зусиль і часу. Але враховуючи їх складність та численність, вони мають вирішуватись одночасно з кількісними факторами з метою запобігання їх дії щодо поступового накопичення інфляційного потенціалу за якісною ознакою.

Література

1. Дзюблюк О. Оптимізація передавального механізму грошово-кредитної політики центрального банку // Вісник НБУ. – 2003. - № 1. – С.32-37.
2. Зверяков М.І. Макроекономічна стабілізація у практиці переходу до ринкової економіки // Вісник соціально-економічних досліджень. Вип. 13. / Одеса: ОДЕУ, 2002. – С.9-13.
3. Кораблин С. Инфляция и экономический рост // Зеркало недели. – 15-21 марта 2003 г. - № 10 (435).
4. Крючкова І. Цінова конкурентноспроможність економіки України. Зближення внутрішніх і зовнішніх цін: тенденції та перспективи // Вісник НБУ. – 2003. - № 9. – С. 6-9.
5. Чернявський О.П. Питання управління інфляцією // Вісник соціально-економічних досліджень: Збірник наукових праць. Вип. 14. / Одеса: ОДЕУ, 2003. - С.314-317.
6. Абалкин Л.И. Стратегия экономического роста и инфляция // Инфляция и антиинфляционная политика в России / Под ред. Л.Н.Красавиной. – М.: Финансы и статистика, 2000. – С.9-23.
7. Красавина Л.Н. Инфляция и антиинфляционная политика как многофакторный процесс // Инфляция и антиинфляционная политика в России / Под ред. Л.Н.Красавиной. – М.: Финансы и статистика, 2000. – С.32-52.